

Översyn av
Miljö- och landsbygdsprogrammet
2000–2006

Kungl. Skogs- och
Lantbruksakademiens
Årg. 143 • Nr 21 • År 2004

TIDSKRIFET

Ansvarig utgivare: Akademiens sekreterare och VD: Bruno Nilsson
Redaktör: Gunilla Agerlid

Översyn av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006

Akademisammankomst den 13 februari 2003

Publiceras enbart elektroniskt på akademiens hemsida www.ksla.se

Respektive författare ansvarar för sitt inlägg

Redovisningen sammanställd under medverkan av
akademiråd Agnetha Alriksson

Innehåll

Översyn av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 <i>Per Wranner</i>	5
Programmets betydelse för miljön <i>Urban Emanuelsson</i>	9
Programmets betydelse för landsbygden <i>Leif Berndtsson</i>	12
Programmets betydelse för lantbruket <i>Torbjörn Lovang</i>	16
Diskussion	20

Tidigare utgivna nummer finns uppräknade på omslagets tredje sida

Översyn av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006

PER WRAMNER

Professor
Södertörns högskola
Huddinge

Inledning

Jag skall visa halvtidsutvärderingen av det pågående Miljö- och landsbygdsprogrammet för perioden 2000–2006, ett EU-program för stöd till insatser för miljövård och landsbygdsutveckling framför allt inom jordbruket, där jag är engagerad sedan några månader tillbaka. Miljö- och landsbygdsprogrammet och dess föregångare har flera gånger stått på akademiens agenda vilket är naturligt med tanke på dess stora betydelse för jordbruket, för miljövården och för landsbygdsutvecklingen i stort. Det är mycket som talar för att denna typ av stöd kan få ännu större betydelse i framtiden. Kommissionen har lyft fram ett förslag till ändring av den gemensamma jordbrukspolitik som bland annat ger indikationer åt det hållet. Som en förberedelse för EU-medlemskapet tillsattes en utredning om förstärkta miljöinsatser i jordbruket under Anders Lundins ordförandeskap. Den kom 1994 (SOU 1994:82) och resulterade i det första miljöersättningsprogrammet som löpte mellan 1995 och 1999. Inför nästa programperiod tillsattes en ny utredning, den här gången med Karl-Olov Öster som särskild utredare.

Betänkandet (SOU 1999:78) jordbruk och miljönytta kom 1999 och föreslog en viss revidering av det tidigare programmet. Men huvudinriktningen var oförändrad och återfinns i det nu löpande Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006. Jag satt för övrigt med i båda de här två utredningarna. Den pågående halvtidsutvärderingen, sker med mig som särskild utredare. Den skall vara klar i november. Utredningen har tre huvuduppdrag. För det första skall vi titta på Miljö- och landsbygdsprogrammet i relation till de mål som finns angivna dels på EU-nivå, dels på nationell nivå. För det andra har vi fått ett stort antal frågor från kommissionen att svara på. Många av dem är svårbesvarade, ganska besvärliga och föga relevanta för Sverige. För det tredje skall vi titta på det administrativa genomförandet av programmet. Där finns naturligtvis en hel del synpunkter inte minst från jordbrukarnas sida. Det sägs också i direktiven att åtgärder enligt Artikel 33 får exkluderas, det gäller är ett ganska brett spektrum av olika åtgärder både för miljövård och för landsbygdsutveckling i stort. Det finns nog en del som vi måste titta på där. Regeringen har beslutat att vi skall få underlag för vårt

utredningsarbete – framför allt när det gäller att svara på frågorna från kommissionen – från Jordbruksverket och Skogsstyrelsen. Slutligen säger man i direktiven att vi får föreslå ändringar under den löpande programperioden. Men det måste ske inom givna ekonomiska ramar och med tanke på att det mesta av pengarna redan är in-tecknade i fleråriga åtaganden så är utrymmet för förändringar mycket begränsat, även om det finns. Vi kommer att ta upp frågan. Halvtidsutvärderingen sker i form av en så kallad enmansutredning. Den har inga sakkunniga, däremot ett antal experter, vilket är en markering av att det i första hand är en teknisk utredning, inte en politisk. Men vi måste komma in på en del frågor med politisk bäring också.

Följande personer ingår som experter i utredningen:

Johan Bodegård, Naturvårdsverket

Karin Hermanrud, Jordbruksdepartementet

Sven Lingegård, Länsstyrelsen i Västerbottens län

Jan Lundegren, Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Göran Olsson, Lantbrukarnas Riksförbund

Harald Svensson, Jordbruksverket

Hans Westlund, Institutet för Tillväxtpolitiska Studier

Lars Wilson, Riksantikvarieämbetet

Huvuddsekreterare i utredningen är Stina Levin och biträdande sekreterare Marija Mili-vojevic.

Miljö- och landsbygdsprogrammet omfattar stöd till 25 olika åtgärder, fördelade på två insatsområden (I Ekologiskt hållbar utveckling på landsbygden, II Ekonomiskt och socialt hållbar utveckling på landsbygden). Budgeten för de olika åtgärderna under den sexåriga programperioden framgår av tabell 1.

Pengarna till de här stödformerna kommer till ungefär 60% från Sverige och ungefär 40% från EU. Det svenska Miljö- och landsbygdsprogrammet är starkare inriktat på miljövårds-åtgärder än vad som är fallet på de flesta

**Tabell 1. Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2005. Åtgärder i det svenska LBU-programmet, budget per åtgärd enligt be-
dömning april 2001.**

Insatsområde I – ekologiskt hållbar utveckling på landsbygden	
<i>Åtgärd</i>	Mkr 2000–2006
Miljöstöd till jordbruket	
1. Betesmarker och slätterängar	4 221
2. Värdefulla kultur- och naturmiljöer	1 344
3. Kultur och naturmiljöer i renskötsel-området	46
4. Utrotningshotade husdjursraser	32
5. Miljövänlig valodling	5 239
6. Ekologiska produktionsformer	3 770
7. Skötsel av småvatten och våtmarker	102
8. Minskat kväveläckage	661
9. Miljövänlig odling av bruna böner på Öland	20
10. Miljövänlig odling av sockerbetor på Gotland	20
11. Skyddszoner	72
12. Kompensationsbidrag i mindre gynnade områden	3 990
13. Kompetensutveckling med miljöinriktning	1 070
14. Miljöinvesteringar i jordbruksföretag	670
15. Insatser i skogen för att höja dess ekologiska värde	60
Projektstöd för utveckling av landsbygden	
16. Miljöskydd i samband med jord- och skogsbruk och bevarande av landskapet samt förbättring av djurens välfärd	90
Summa insatsområde I	21 407
Insatsområde II – ekonomiskt och socialt hållbar utveckling på landsbygden	
<i>Åtgärd</i>	Mkr 2000–2006
17. Investeringar i jordbruksföretag	295
18. Startstöd till unga jordbrukare	230
19. Kompetensutveckling	135
20. Förbättrad bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter	225
Projektstöd för utveckling av landsbygden	
21. Marknadsföring av kvalitetsprodukter från lantbruket	502
22. Diversifiering av verksamhet inom och med anknytning till lantbruket	
23. Utveckling och förbättring av infrastruktur som är kopplad till lantbrukets utveckling	
24. Främjande av turism	
25. Bytveckling och bevarandet av kulturarvet på landsbygden	
Summa	1 387

Källa: Miljö- och landsbygdsprogram för Sverige år 2000–2006 samt Jordbruksdepartementet

andra håll inom unionen. En huvuduppgift för utredningen är att utvärdera utfallet av programmet i förhållande till uppställda mål. För insatsområde I – Ekologiskt hållbar utveckling, är målen ganska precisa. De finns utvecklade i dokument nyligen tagna av riksdagen och det finns också delmål och strategier för att uppnå dem. Det är framför allt de 15 miljö-kvalitetsmålen. För jordbruket gäller fyra miljö-kvalitetsmål: Ett rikt odlingslandskap, Ingen övergödning, Giftfri miljö och Levande sjöar och vattendrag. Flera av stöden inom Insatsområde I bidrar till mer än ett av de här målen och i flera fall kan olika stöd bidra till samma mål. Skogsbruket är en liten del av programmet, även om det kommer att utökas något nästa år. Där finns också mål som programmet skall bidra till, nämligen främst Levande skogar, Myllrande våtmarker och Bara naturlig försurning. Sedan finns det ett litet stöd som går till framför allt kulturmiljöinsatser inom fjällområdet; till spår av tidigare rennäring (renvallar, renstängsel etc.), av allmänt intresse. Åtgärderna skall bidra till att uppfylla målet Storslagen fjällmiljö. Lite svårare blir det när man kommer till insatsområde II – Ekonomiskt och socialt hållbar utveckling. Då kan jag inte underlåta att göra den personliga reflektionen att det verkar som om Sverige saknar en samlad strategi för utveckling av landsbygden. Men vi har kunnat plocka ihop mål från olika håll och man skulle kunna uttrycka dessa på följande sätt. En utgångspunkt är att underlätta en reform av den gemensamma jordbrukspolitikerna. Där ingår att underlätta anpassning av jordbrukssektorn och landsbygden till nya marknadsförutsättningar, handelsregler, konsumentkrav etc. till de förändringar av den gemensamma jordbrukspolitikerna som säkert kommer inte minst som en följd av utvidgningen. Målen är också att förstärka de areella näringarna och livsmedelsindustrins konkurrenskraft, att främja en diversering av företagen på landsbygden och allmänt främja sysselsättning, tillväxt och bosättning på landsbygden.

Jag vill ge ett exempel på hur vi arbetar och väljer då miljöstödet till bevarande av betesmarker och slätterängar, som framför allt riktar in sig mot det övergripande miljömålet Ett rikt odlingslandskap. I vad mån Miljö- och landsbygdsprogrammet har bidragit till att uppfylla detta mål är en avgörande fråga för oss. Som hjälp på vägen har vi det specifika målet att "Bevara och upprätthålla den hävdade arealen betesmark och slätteräng i Sverige". Det är en stor uppgift. Sedan är det frågan om hur man definierar betesmark. Men det återkommer jag till. För det andra har vi det specifika målet att betesmarkerna och slätterängarna skall skötas på ett sådant sätt att arternas täthet och mångfald, den typiska vegetationen och djurlivet samt förekomsten av typiska sällsynta arter bevaras och stärks, liksom även de kulturhistoriska värdena. Det ingår mycket i den formuleringen. Men där har vi möjligheter att komma en bra bit på väg. Eftersom det är ett prioriterat område så satsas det mycket, inte bara på åtgärder utan också på olika typer av insatser för att förbereda åtgärder och följa upp vidtagna åtgärder. Det finns också en tredje nivå med ett operativt mål att ersättningsberättigade betesmarker och slätterängar skall bevaras och skötas på en areal av ca 450 000 ha. Det här låter bra och vi har redan kommit en bit på väg i utvärderingen. Därutöver finns emellertid betydande arealer otillräckligt eller icke-hävdad betes- och slättermark i olika stadier av igenväxning. Dessa marker representerar fortfarande i många fall stora naturvärden (inte minst för den biologiska mångfalden). Frågan om restaurering, var gränserna skall dras och hur man skall åtgärda de här igenväxande markerna kommer att bli viktig för oss och vi skall bland annat studera den under en exkursion på Öland i maj.

Avslutningsvis tar jag upp ett antal specifika frågor som vi har stött på hittills. Vi är i början av vårt utredningsarbete så ni skall inte förvänta er att jag kommer med några

svar. Men det finns ett antal viktiga frågor som vi har kommit i kontakt med. Den första är begreppet god jordbrukarsed. Vilken grad av miljöhänsyn skall anses ingå i begreppet och vilka skall anses gå utöver detta och därmed berättiga till särskild ersättning? Frågan kan också sägas gälla i vilken utsträckning PPP (Polluters Pays Principle, dvs. förorenaren betalar) skall tillämpas på jordbruket. Oavsett var gränsen exakt går är det uppenbart att när man från det allmännas sida vill främja längre gående miljöhänsyn i form av aktiva insatser så är det någonting som jordbrukaren skall ha ersättning för. Ett typexempel är betesmarkstödet där det allmänna köper en tjänst av jordbrukaren som i sin tur producerar en allmän nytthet. Där är det lite svårare och vi har kommit i kontakt med olika uppfattningar som vi i någon mån måste titta på i utredningen. En större fråga längre fram är i vilken utsträckning man skall ställa krav på att förorenaren betalar också inom jordbruket. Det är helt uppenbart att inom ramen för god jordbrukarsed kan ställas vissa krav. Men hur skall man göra om man vill ställa längre gående krav inom jordbruket för att uppnå de svenska miljö kvalitetsmålen? Jag tänker framför allt på närsaltsläckaget. Hur mycket skall man ta upp i särskilda program som Miljö- och landsbygdsprogrammet och betala ersättning för. Hur mycket skall enligt PPP vara ett led i den allmänna jordbruks- och miljöpolitiken. Det är en fråga som vi inte kommer att kunna svara på men som vi skall diskutera lite grand. Jag tror att den bör väckas nu för att kunna diskuteras inför kommande ställningstagande till den gemensamma jordbrukspolitiken.

En annan viktig fråga är länsstyrelsernas roll. Det har utretts och diskuterats att begränsa ansvaret för den här typen av frågor till bara vissa länsstyrelser så att man får större regioner som på skogsområdet. Det är något vi skall titta på.

Vad kan man göra för att förenkla stöden? Det behövs förvisso samtidigt som det är

viktigt att inte göra avkall på de olika miljökrav som stöden är till för att tillgodose. Där är hela tiden en balansgång där vi inte alls vet var vi hamnar.

Andra viktiga frågor är effekter av investeringsstöd, startstöd, förädlingsstöd etc. som vi måste titta på. Startstöd är något som diskuterats särskilt liksom en del förädlingsstöd som inte går till jordbrukare utan till senare led i förädlingskedjan. Hur pass effektiva är alla insatser för projektstöd? Det finns ett antal frågetecken där. Projektstöd till röjning av igenvuxen betesmark tror jag tror viktigt. Kan man göra något ytterligare där?

En annan fråga som påtalats från olika håll är om man i programmet kan få in någon form av stöd som skulle kunna bidra till bättre stängsling för att hålla ute rovdjur. Det är viktigt för att främja hävden av odlingslandskapet i delar av Sverige.

Frågan om hästar som ersättningsgrund har varit uppe ganska nyligen och då avfärdats. Men den kommer upp på olika sätt i utredningsarbetet så det är väl någonting som vi bör titta på ytterligare lite grand.

Areal och djurkoppling framför allt i EU:s nya jordbrukspolitik är en annan fråga av stor betydelse. I dag är det arealen som man utgår från. Men det finns stora farhågor för att ändrade regler i praktiken skulle kunna innebära stora svårigheter för betesdriften och det är någonting som man måste undvika. I Miljö- och landsbygdsprogrammet ingår stöd till hotade husdjursraser. Hur är det med hotade lantsorter och växtgenetiska resurser i övrigt. Behövs det något där? Sverige har nyligen antagit ett program för växtgenetiska resurser. Det finns genbanker o. dyl. Behövs det något ytterligare? Vi kommer att titta på frågan.

Slutligen måste vi nu – liksom i tidigare utredningar – titta på de särskilda stöden till bruna bönor på Öland och sockerbetor på Gotland. Är de motiverade?

Programmets betydelse för miljön

URBAN EMANUELSSON

Föreståndare

Centrum för biologisk mångfald

Uppsala

Jag skall försöka säga något om miljökonsekvenser som man kan behöva diskutera i de här sammanhangen. Vi kan inte föreslå saker som kräver väldigt mycket mer ekonomiska resurser då det finns begränsade möjligheter till omfördelningar. Samtidigt tror jag, som Per Wramner också visade, att vi har varit i gång med det här arbetet ganska länge och det har givit mycket erfarenhet och därför finns det alla möjligheter att utredningen om LBU-programmet kommer att kunna föreslå en hel del saker som ytterligare förbättrar systemet. Mina kommentarer kommer att bli ett antal punkter och de är kopplade till den utredning som görs men jag kommer att ha lite större perspektiv.

Det första som jag tycker är viktigt att säga är att Sverige faktiskt är det land som i miljö- och landsbygdsprogram har den grönaste profilen. Speciellt utifrån min utgångspunkt, jag jobbar med biologisk mångfald, så ligger vi bäst till relativt sett när det gäller att föra över den här sortens medel från saker som inte direkt verkar för t.ex. biologisk mångfald till styrmedel som verkar i positiv riktning. Så jag tycker det är viktigt att förstå att vi ligger ganska långt fram i ett europeiskt sammanhang och det gäller då att visa det och pedagogiskt arbeta med det så att vi kan fortsätta

på den inslagna vägen och förstärka den och kanske till och med påverka andra EU-länder.

Nu till ett antal punkter som jag tror är intressanta att diskutera. I stort sett alla ersättningsystemen utgår från en speciell yta i landskapet, ett jordbruksblock. När vi som ekologer tittar på möjligheten att få djur och växter att finnas kvar i landskapet så är det oerhört ofta så att vi ser att – ja de finns kvar men nu håller den här sortens betesmark på att bli så sällsynt att sammanhanget mellan de här ytorna i landskapet börjar tunnas ut så mycket att de helt enkelt finns för glest och kommer att försvinna. Det räcker inte med ett antal enskilda ytor där kor betar eller där det sker slåtter utan det måste finnas en kritisk massa i ett ganska uppsplittrat landskap. Det finns idag inget som belönar ett antal jordbrukare som säger att – nu går vi ihop om att tillsammans restaurera eller tillföra betesdjur eller hantera våra marker så att de blir ännu bättre. Det finns ingen belöningsnivå i ersättningsystemet på landskapsnivå. Det här diskuteras också internationellt. Vi har diskuterat med engelska forskare och jag tror att i England har man forskat ännu mer på det här landskapsperspektivet och det tror jag är alldeles nödvändigt att föra in annars tror jag att våra pengar kommer att användas på ett icke

optimalt sätt om inte kluster av jordbrukare blir belönade på grund av samarbete i landskapet.

En annan sak som jag kommer in på är strategier. Som vi ser är det ganska stora pengar som via skattemedel ser till att vi får ett bra landskap. Jag hoppas jag att det faktiskt blir mer genom en överflyttning från produktionsersättningarna, produktionsstöden till den här typen av miljöersättningar. Kunderna i städerna, de som betalar för olika produkter, de måste kunna se resultat tydligt och jag tror att vi kan förbättra detta och göra en extra insats mot de mer tätortsnära områdena. Naturvårdsverket driver för närvarande arbete som är kopplat till kommunerna. Jag vet inte om det går legalt men jag tror att vi behöver ta en speciell del av miljöersättningarna för att via kommunerna kunna utbetala om man kan visa att det sker ett samarbete mellan kommun och jordbrukarna, markägarna, brukarna i de tätortsnära områdena. Jag tror att vi behöver en styrning som gör att vi blir extra duktiga i de tätortsnära områdena för att få det långsiktiga politiska stödet för att kunna fortsätta med den här typen av verksamhet. Det måste finnas en tydlig bild av att samhället köper natur och kultur och rekreativsmöjligheter. Det här är inget stöd. Det här är en sak vi köper för att de flesta av oss inte bor på landsbygden. Vi jobbar inte med naturen men det är vi som vill nyttja de här värdena. Det är också viktigt och kanske en policyfråga för utredningen att vi upplysningsmässigt och folkbildningsmässigt ser till att många begriper detta sammanhang och att detta inte bara är ett allmänt stöd till jordbruket utan att vi verkligen köper någonting.

Det är också viktigt att jordbrukarna ser det så. Har jag betalt för det jag gör då skall jag också bjuda in allmänheten och vara positiv till att folk besöker min betesmark.

Det finns också ett europeiskt sammanhang genom de stora utvidgningar som är på gång i EU. Jag skall inte gå in i detalj på det men jag tror att det är oerhört intressant att

t.ex. titta på södra Öland, där vi har stora volymer av miljöersättningssystemet kombinerat med skickliga och intresserade jordbrukare, kommunala och länsstyrelseförhandlare. Man har kommit mycket långt där och jag tror att Öland faktiskt kan vara en förebild i ett internationellt perspektiv. Jag tror att det är viktigt att vi är lite fräcka och lyfter fram våra goda exempel internationellt.

Uppföljningssystem är en annan viktig fråga. De finns i dagens system men jag tycker faktiskt att de inte är tillräckligt effektiva. Det är mycket viktigt att det finns en sorts lärande system. När man har gjort insatser så skall det inte vara en oerhörd byråkrati efteråt.

Precis som vilken produkt som helst behöver åtgärder inom ramen för miljö- och landsbygdsutveckling kontrolleras och utvecklas. Sedan tror jag att en större kategori av innevånare på landsbygden skulle kunna leverera bra miljö tjänster.

Hästhållning skulle kunna vara ett exempel på en breddning i den grupp och de aktiviteter som kan leverera biologisk mångfald, kulturmiljö värden och rekreation. Det finns också ett område som är nästan värt en hel konferens och det är kopplingen mellan biologisk mångfald och det ekologiska jordbrukets ersättningssystem. Jag tycker resonemangen om ekologiskt lantbruk och biologisk mångfald är outvecklade. Det har gjorts en hel del intressanta studier och de visar på att det finns mycket bra i det ekologiska jordbruket men det kan antagligen vidareutvecklas om de här två delarna av miljöersättningssystemet kopplas samman ytterligare. Det finns också en liten brist i det bakgrundsmaterial vi har tillgång till. Vad är det för områden som skulle kunna vara aktuella för restaurering. Ibland kan jag tycka att Jordbruksverket har en snäv inventering av betesmarksarealer. Nu när vi börjar lägga ännu mer vikt vid att det här är varor som skall levereras till befolkningen så behövs bra bakgrundsstudier. Vissa områden inventeras inte ens, t.ex. delar av Norrland, fjällnära

områden, där det var länge sedan det bedrevs jordbruk. Sådana områden kanske besitter högintressanta värden. Jag tror att vi behöver landskapsstyrmedel och jag tror vi behöver titta på ersättning i tätortsnära områden. Ekologiskt jordbruk och biologisk mångfald måste kopplas ihop och bra uppföljningssystem måste finnas. Vyerna bör vidgas för att se att

vi köper natur och kultur i ett europeiskt sammanhang. Underlaget bör breddas och också de grupper som är involverade i det här sammanhanget. Men i stort tycker jag att det här är ett intressant system som är oerhört viktigt för det totala arbetet med miljövård, kulturvård och kulturmiljövård i Sverige.

Programmets betydelse för landsbygden

LEIF BERNDTSSON

Konsult

Hushållningssällskapens förbund

Jag skall först presentera mig. Jag arbetar numera som konsult i lokal och regional utveckling med Orust i Bohuslän som min bas. Jag har varit kopplad till Hushållningssällskapet under många år, Hushållningssällskapens förbund under den sista tiden och har i den rollen varit en hel del inblandad i både remissyttranden och annat inför skrivandet av LBU-programmet. Där har jag suttit med i den nationella rådgivande kommittén för LBU-programmet. Det är utifrån de erfarenheterna som jag lämnar mina personliga funderingar och också från kontakter med en del av projekten som jag har jobbat med och som jag tänkte ge lite synpunkter på. Jag tänkte också belysa utnyttjandet av de här möjligheterna, möjligheter till samverkan och också några tankar om nästa programperiod.

En bit som diskuterades ganska mycket när LBU-programmet skulle starta upp i Sverige var fördelning av de medel som fanns. Hur mycket skulle vara direkt lantbrukskopplat och hur mycket skulle ha en bredare inriktning åt landsbygd. Ni såg siffrorna förut som Per Wramner visade. Vi pratar om 6–800 miljoner av ett program som ligger på 21 miljarder som är kopplat till ett bredare lands-

bygdsperspektiv. Vi har i Sverige gjort en ganska snäv tolkning av hur vi kan nyttja de här medlen. Ser vi det i ett lite större perspektiv och jämför möjligheten att kunna få stöd till landsbygdsutveckling, så hade vi under förra programperioden Mål 5b-programmet som innehöll möjligheter att ur jordbruks-

fonden få stöd till landsbygdsutvecklande insatser. I nuvarande programperiod finns inte jordbruksfonden med inom det nya Mål 2 utan nu styr man in det till det nya LBU-programmet. Många uppfattade att man därmed skulle kunna fortsätta att stödja den typen av bredare landsbygdsatsningar inom LBU-programmet. Med den tolkning som gjordes i Sverige så vill jag i alla fall dra slutsatsen att mängden medel för att stötta landsbygdsutveckling har minskat ganska drastiskt i Sverige.

Vi brukar ofta säga att en levande landsbygd i Sverige förutsätter ett levande lantbruk. Tyvärr kan vi väl konstatera att i vissa områden i Sverige har vi hamnat i ett läge där det nästan är tvärt om. Ett levande lantbruk förutsätter en levande landsbygd. Vem vill vara lantbrukare när befolkningen i övrigt har lämnat landskapet? Skolan är nedlagd, posten är nedlagd osv. Med detta vill jag säga att det här hänger ihop, i alla fall i delar av landet, och naturligtvis också att det finns risk att det kan bli fler sådana områden. Det vore värdefullt av utredaren att närmare belysa hur det här har slagit i Sverige och också hur man har gjort annan tolkning i andra länder t.ex. i Holland och Finland. I Finland har man finansierat en del av Leadergrupperna ur det s.k. Alma, som motsvarande LBU-programm, kallas för i Finland. I Holland har man stora möjligheter att kunna få LBU-stöd utan att det har direkt koppling till lantbruksverksamhet. Jag tycker det kan vara värt att titta närmare på detta.

Med det sagda förstår ni att vi är några stycken som har tyckt att det skulle kunna varit mer pengar till landsbygd. Nu skall ni få höra en motsats. De som vi tycker är lite begränsade medel som ändå avsattes till landsbygdsutveckling har inte utnyttjats. Det är ganska motsägelsefullt. Det skulle egentligen kunnat vara mer. Men det lilla som har beviljats har inte utnyttjats. Då är det en annan punkt som jag gärna skulle vilja ha fokus på i en halvtidsutvärdering och de är utnyttjan-

det. Hur har vi jobbat med de möjligheter som ändå finns inom LBU-programmet att få ut de här pengarna. En bit som jag tycker är värd att titta på är hur informationen har gått ut om möjligheter till lantbrukare och andra landsbygdsföretagare att ta del av de här projekten. Är det effektivt att köra kanonmodellen; dvs. att använda annonser och kampanjer för att informera om stöden, eller är det effektivare att köra salongsgevärsmetoden; dvs. att först leta upp idéerna och sedan erbjuda företagarna ganska handfast rådgivning om vilken typ av stöd som finns inom LBU-programmet. Jag efterlyser mer arbete med den senare modellen. En faktor som ofta kommer fram, när man pratar med länsstyrelser om varför det är svårt att få utnyttjande av de här medlen, är handläggningsresurser. De här stöden tar väldigt mycket mer handläggningstid än vad det tar att bevilja de andra arealbaserade stödformerna och de resurserna finns inte ute på länsstyrelserna hävdas det från länsstyrelsehåll. Om det är så

kanske det är just där som resursförändringen skall ske så att vi tar vara på möjligheterna.

En annan sak är att vi har nya lantbruksföretagare ute på landsbygden idag. Dem kanske vi inte når genom traditionella kanaler. Vi kanske når dem lättare på Rotarymötet eller möten med företagarna eller hembygdsföreningen. De har andra bakgrunder. De har gått in i ett ägande i sin jordbruksfastighet men har väldigt mycket nya idéer som kanske mycket väl passar inom det här programmet. Man kan få stöd inom det här programmet för att utveckla nya företagsidéer till att göra konsultinsatser, marknadsföring, förundersökningar osv. Jag pratade så sent som i går med en lantbrukare som är konsult och hade en mycket intressant företagsidé. Han hade fått stopp på möjligheten att få ett LBU-stöd för att vi kan bara använda de stöden till externa konsulter. Skall du själv göra den utredningen är det en egeninsats, för du är lantbrukare, och lantbrukare får inte betalt för att göra en konsultinsats. Det var ett litet exempel på den problematik som finns i systemet.

Även fördelningen mellan nationella och regionala projekt vill jag kommentera. Vi har varit med och skrivit och ansökt och blivit beviljade nationella projekt till Hushållningssällskapens förbund. Så då kanske jag pratar emot mig själv? Men jag tycker ändå att man skall vara lite observant när man upplever en situation av tröghet för att få igenom länsvisa projekt och en tendens att i större utsträckning lägga nationella projekt. Belys gärna effekter av de projekt som är genomförda. Är det bättre att det får ta lite tid ute på länen för att få en förankring och därefter få en långsiktighet i projekten än att snabbt köra på nationella över hela landet, men kanske med lite mindre förankring. Med det ligger också en aspekt i att det läget vi är i är väldigt lite utnyttjat. Det behöver inte vara helt fel. Det kanske är så att det här är en process som skall få ta tid och att man skall bevilja stöd när det verkligen är moget. Det är inte säkert att de länsstyrelser som har varit bäst på att be-

vilja flest är de som har den bästa effekten. Om det finns utrymme att även gå på djupet så skulle det vara värdefullt.

Att jag ändå månar om utnyttjandet av det här är även sett i ett framtidsperspektiv. Att vi kan ana med de framtida förslagen att andelen landsbygdsstöd kommer att öka i kommande programperiod. Skall vi då i förhandlingar hävda att vi vill ha del av dem så är det naturligtvis svårt att göra det om vi inte har kunnat använda den begränsade resursen som redan finns. Så det är angeläget att under hela programperioden komma upp till full utnyttjandegrad.

Det står i programmet att det är angeläget att LBU-programmet genomförs i samverkan med andra insatser för landsbygdsområden och jag tror att det vore värdefullt att titta på hur det har utnyttjats och tagits tillvara. Jag tänker närmast på Leader+ -områden som det finns 12 stycken av, just inom de områden som LBU-programmet skall verka i. En större samverkan kan ge en större effekt för man kan

med de här olika programmen kombinera vad det är man stödjer. Jag tror att ett jordbruksinriktat LBU-stöd i samverkan med ett mer brett Leader-projekt mycket väl kan samverka. Men hur mycket gör vi det i nuvarande läge? Internationella kontakter – vilka möjligheter finns det till utbyte mellan lantbrukare i olika länder för att utveckla lantbruksföretagandet, turism, kultur osv? Här finns genom samverkan t.ex. med Interreg-projekt en möjlighet att ihop med LBU också öka de internationella kontakterna.

Som avslutning lite tankar om förberedelser bortom 2006. Skulle det finnas möjligheter att i ett område i Sverige få lov att göra en "föråkning", att dra ut substanserna i det förslaget till framtida jordbrukspolitik och inom nuvarande LBU-program kunna pröva de stödformerna. Osäkerheten tycks vara väldigt stark hos de flesta idag. Skulle det finnas någon möjlighet att i större utsträckning pröva, för att därmed ha en bättre beredskap när vi verkligen är framme. Jag tror själv mycket på den extensiva köttproduktionen. Samtidigt är det den som väldigt mycket pekas ut som den stora riskfaktorn i ett kommande förslag. Skulle det inom den resterande programperioden finnas möjligheter att inom

projektstöd och stöd till biologisk mångfald m.m. i ett område i större utsträckning göra en satsning på helhetsperspektivet. Biologisk mångfald, förädlingsstödet, prövning av extensiva byggnadsformer, förädling, försäljning, pröva hela bredden här. De enskilda åtgärderna finns egentligen i de nuvarande programmen men mer av fokus, pröva i något område. Jag håller just nu på med ett uppdrag åt Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien och tittar då på problematiken runt omkring kapitalförsörjning för landsbygdsföretagare och vi har för övrigt två seminarier på gång; ett i Trångsviken den 3 april och ett i Växjö den 9 april där vi närmare skall belysa det här. Vi kan konstatera att i många av våra bygder finns det en problematik att få låna pengar oftast förknippad med bankernas värdering av fastigheter. Finns det några möjligheter att med strukturfondsmedel underlätta det här? Det har prövats i en del länder som t.ex. Italien, Skottland, där man med hjälp av strukturfondsmedel använder dem till att bygga upp t.ex. så kallade kreditgarantiföreningar. Strukturfonden går in och är en form av en garantipeng som i sin tur är en garanti för att banken skall kunna bevilja en kredit. Det var de belysningar och synpunkter jag hade.

Programmets betydelse för lantbruket

TORBJÖRN LOVANG

Agronom

Lovang Lantbrukskonsult AB

Jag skall ta upp en del lantbruksaspekter på dagens ämne och det gör jag med bakgrund av att jag driver ett konsultföretag i Östergötland och arbetar väldigt nära lantbrukare och lantbrukares problemställningar. Jag kommer ofta i kontakt med de olika miljöstöden inte minst när det gäller ansökningar på jordbruksverkets SAM-blankett. Just nu sitter fyra av mina medarbetare hemma på kontoret och fyller i SAM-blanketter samtidigt som de känner oro över och funderar på om de gör rätt eller fel. Konsekvenserna av en felaktigt ifyllt blankett kan bli förödande.

Jag tänkte gå igenom en del av de miljöstöden vi har och ge synpunkter på vad jag tycker är bra och vad som är mindre bra. Om vi börjar med miljöstöden för *betesmarker och slåtterängar* så har dessa stödsystem fungerat ganska bra på senare år. Inblandade parter har numera en god kunskap kring hur hagmarkerna skall bedömas. Vid granskning av den flora som finns (upprättande av skötselplaner) har vi hjälp av länsstyrelsen, så vi kommer rätt både vad gäller grundläggningar och de s.k. tilläggsersättningarna. På det hela taget fungerar det bra och vi arbetar aktivt inom vårt konsultföretag med att para ihop hagmarker med lämpligt antal betesdjur. Vi försöker skapa samverkan mellan olika lantbrukare.

Det problem vi ser framför oss gäller *hagmarkernas framtida utnyttjande*. Förslaget som just nu diskuteras i Mid Term Review (EU:s halvtidsöversyn) är en rysare av värsta slag. Vi vet ännu inte var scenariot hamnar någonsans. Men om man granskar Fischlers förslag som lades i somras och jämför med det reviderade förslaget som kom den 3 januari, så är det åtminstone 90% överensstämmelse. Det finns då risk för att det vi kallar för värsta scenariot kan inträffa. Det innebär att EU sätter tre referensår, 2000, 2001 och 2002 som bas för både arealstöd och djurbidrag, som handdjursbidrag, extensifieringsbidrag, slaktbidrag, amkobidrag m.m. I stället för att ett lantbruksföretag tidigare haft ett arealstöd eller stöd till en produktionsinriktning, så kan det nu bli en form av grundersättning (premierätt) till fastigheten/brukaren *frikopplad från produktionen*. Följande kan inträffa: En lantbrukare som har drivit en köttproduktion under åren 2000–2002 ser kanske ingen anledning att driva produktionen vidare, eftersom stöden till fastigheten/brukaren ändå kommer att utgå. Det låter märkligt men det skulle mycket väl kunna bli på det sättet enligt lagt förslag.

Jag samlade mina köttdjursproducenter till en kurs på mitt kontor för 14 dagar sedan och bjöd in expertis på området som redogjorde

för Mid Term Review. Sammanfattningsvis kan sägas att ungefär hälften av de närvarande lantbrukarna ansåg att de skulle lägga av med köttproduktionen och ta motsvarande stöd (utan köttproduktion) om de fick den möjligheten. De har naturligtvis femåriga åtaganden beträffande skötsel av hagmarkerna som måste följas. Men när dessa femårsavtal löper ut, då hoppar de av systemet. Det här är illavarslande. Samtidigt är det omöjligt för nya köttproducenter, som skulle kunna tillhandahålla betesdjur, att starta som nyetablerade, eftersom de inte har varit igång med någon produktion under referensåren 2000 till 2002. De har då inga möjligheter att få några djurstöd till den hagmarksbaserade produktionsformen. Ni bör känna till att en köttproducent idag får ca 30 kr/kg för producerat kött, varav ca 18–20 kr/kg utgör köttvärdet och ca 10–12 kr/kg hänför sig till bidragsvärdet. Det är inte lönsamt att enbart producera kött. Man måste även ha stödet för att kunna fortsätta sin produktion. Alla investeringar har nu lagts på is inom köttproduktionsområdet. Vi väntar med spänning till hösten när det slutliga beskedet kommer från EU beträffande MTR. I det värsta scenariot kan EU-förslaget spoliera hela betesprogrammet i hagmarkerna, eftersom troligen endast ett begränsat antal lantbrukare ser någon mening med att fortsätta med betesbaserad köttproduktion. Jag vill med eftertryck nämna detta eftersom det lagda EU-förslaget starkt kan påverka den svenska hagmarks-skötseln.

Om vi tittar på ett annat stöd som vi utnyttjar ganska frekvent så är det bevarandet av *natur- och kulturmiljöer*. Det har en annan skepnad nu i den andra stödperioden jämfört med den första. Den första stödperioden krävde mycket mer åtgärder från lantbrukarens sida och var parat med högre stödbelopp. Det var också mer ”konstiga” regler (sett med lantbrukarens och rådgivarens ögon) i den förra stödperioden. Nu är det enklare. Lantbrukarna får visst belopp för att

vårda de landskapselement han har på sin gård. Det kan t.ex. vara frågan om brukningsvägar, öppna diken, åkerholmar, solitärträd och alléträd osv. Det skulle vara en fördel i denna stödform om lantbrukaren (eller andra) kunde välja ut de landskapselement på gården som har störst skyddsvärde och endast vårda dessa. Skall en lantbrukare gå in i den här stödformen så måste han nu acceptera att vårda samtliga 30–40 olika typer av landskapselement. Det kanske inte ens är önskvärt ur det allmännas synpunkt att samtliga landskapselement verkligen skall vårdas?

Några detaljexempel: En lantbrukare brukar t.ex. ha svårt att förstå att det lilla *öppna diket*, som går 1 kilometer rakt söderut från hans gård, skall berättiga till en ersättning. Han gör ingen åtgärd för att vårda det öppna diket. Han skulle inte ha gjort något annorlunda även om han stått utanför denna stödform. Jag tycker i stället man skulle titta på vilka landskapselement som från olika aspekter har störst värde och att man utifrån detta satsar mer på de typer av landskapselement som man prioriterar högst. En detalj inom natur- och kulturmiljöstöden rör landskapselementet *alléträd*. Är det lantbrukaren eller Vägverket som skall sköta de här träden? Det är en detalj som man på något sätt måste rätta till. Det synes vara Vägverket som skall sköta dem i fortsättningen men flera lantbrukare har just nu gällande avtal för skötsel av alléträd.

Andra miljöstöd som vi tittar på och diskuterar är t.ex. *öppet och varierat odlingslandskap*. Stödet avser skötsel av slätter- och betesvallar på åker inom vissa områden. Vi har en känsla av att karaktären på det här stödet ligger åt det regionalpolitiska hållet. Det finns flera sådana stödformer inom miljöstöden, som är en blandning av miljöstöd och regionalpolitiska stöd. Det finns säkert fördelar med detta men troligtvis också nackdelar.

Även när det gäller de *ekologiska produktionsformerna* kan vi se en knytning mot regionalstöd. Det är samma arealstöd för fler-

talet grödor i ekologisk produktion i hela landet, oavsett om odlingen bedrivs i Lappland eller Skåne. Det säger sig självt att 1300 kr/ha för en spannmålsgröda attraherar mer i norra Sverige än det gör i Skåne. Är det miljön eller regionen som skall stödjas?

En annan sak som vi brottas med är *urlakningsproblematiken* inom den ekologiska odlingen. En lantbrukare, som brukar en gård med avsikten att göra så stor vinst som möjligt, satsar i en ekologisk odling på att skapa en stor kvävepool i marken. Detta kan göras med hjälp av grön gödslingsgrödor, vilket skapar goda produktionsförutsättningar som höjer skörden men som samtidigt inte är helt bra för miljön på grund av utlakningsriskerna. En ekologisk odling kan vara mycket miljövänlig med liten kväveurlakning men den kan också vara starkt urlakande beroende på på vilken nivå man lägger sig, när man vill skapa den kvävepool som skall försörja växterna.

Ibland har vi också svårt att se skillnaden mellan vad jordbruksverket har för regler i den ekologiska stödformen och vad KRAV har för regler. Kopplingen till KRAV är väldigt stark just i det här miljöstödet. Skillnaden mellan Jordbruksverkets och KRAV:s synsätt borde utredas vidare.

Socketbetsodling på Gotland och odling av bruna bönor på Öland har vi redan varit inne på tidigare under dagen och jag kan svårligen se dem som miljöstöd utan enbart som regionalpolitiska stöd.

Ett miljöstöd finns för *kantzoner* mot vattendragen. Detta är en bra stödform och vi uppmuntrar våra lantbrukare att delta för att skona vattendrag och sjöar. Vi rekommenderar också våra lantbrukare att anlägga *våtmarker och småvatten* av olika slag. När det gäller arbetet med minskat kväveläckage så finns idag en stödform i södra Sverige och även i västra Götaland, där ersättning ges vid etablering av *fånggrödor* och ytterligare ersättning om jordbearbetningen flyttas till våren. Vi tror att denna stödform med fördel skulle kunna utökas även till andra områden.

Projektstöd har vi av många olika slag. Projektstöd kan t.ex. utgå vid anläggning av våtmark samt vid restaurering av betesmark. Det finns även projektstöd för marknadsföring av kvalitetsprodukter, diversifiering med anknytning till lantbruk, främjande av turism osv. Vi får i våra kontakter med länsstyrelsen ofta information om att medel inte finns till förfogande. Länsstyrelsen tvingas göra hårda prioriteringar och vi upplever ganska ofta att det saknas pengar till olika projektstöd.

När det gäller *investeringsstöden* så har vi efterlyst ändrade regler. Vi har två typer av investeringsstöd. Dels det vanliga investeringsstödet för jordbruks- och trädgårdsföretag och dels *förädlingsstödet*. När det gäller förädlingsstödet så har det varit oklarheter vilka lantbrukare och vilken produktionsinriktning som stödet är till för och det har blivit missuppfattningar mellan lantbrukare och jordbruksverket. Jag hoppas att regelverket blir tydligare och att man reder ut lantbrukarens roll som råvaruproducent respektive förädlare av produkter. Det är likadant här att det är otillräckligt med pengar inom stödformen. När det gäller investeringsstöd så räknar vi i Östergötland med att ungefär ett projekt av tio kan bifallas och därför tvingas länsstyrelsen göra hårda prioriteringar. Innan vi gör en investeringsstödsansökan till en lantbrukare, så kontaktar vi alltid handläggande tjänsteman på länsstyrelsen för att utröna om det är någon idé att söka på ett visst projekt.

Jag vill också ta upp en annan sak som jag tycker är relevant i sammanhanget. Jag har synpunkter på hur hanteringen av de nämnda stödformerna sköts av jordbruksverket och länsstyrelserna. Tillvägagångssättet är ganska besvärande sett ur lantbrukarens synvinkel. Jag inser att myndigheternas resurser är begränsade, vilket kan påverka handläggningen av ärenden. Lantbrukare som gör stödansökningar kan alltför ofta råka ut för situationer där stöd inte beviljas på grund av formaliafel i ansökan. Jag är av den uppfattningen att om

en myndighet till hundra procent vet vad lantbrukaren avser i sin ansökan, så finns det ingen anledning att avslå den. Ett avslag innebär för lantbrukaren avsevärda ekonomiska förluster.

Jag har ett exempel där en lantbrukare nyligen sökte vår hjälp för överklagande i ett ärende, där han har missat 130 000 kronor för att han skrev fel i ansökningsblankett. Han kryssade för "gamla typen av miljöstöd" i stället för "den nya typen". Men i den bilagda nysökningsblanketten var allting korrekt ifyllt, så myndigheten vet till hundra procent vad som avsågs. Det finns inga som helst tveksamheter kring detta men på grund av formalia, så blev det avslag. Den här typen av kallduschar får lantbrukare alltför ofta och det kan ibland vara mycket stora belopp som ej betalas ut.

Beträffande arealstöden så kan konsekvenserna bli ännu större om ett kryss råkar hamna fel. Vi känner ett exempel där en lantbrukare missade 450 000 kronor till följd av ett enda felaktigt kryss (för grödval) i en SAM-blankett. Observera att felet inte kostar EU eller svenska staten en enda krona. Jag skulle vilja ha med den här markeringen i sammanhanget när miljöstöden nu skall omarbetas. Låt jordbruksverk och länsstyrelse få tillräckliga resurser, så att myndigheterna får möjlighet att på ett korrekt sätt gentemot medborgaren, kunden, klienten, lantbrukaren (eller vad man vill kalla honom/henne) kunna handlägga de olika stödformerna. Så har inte varit fallet hittills.

Diskussion

Herr Hans Ackefors: Det sätts ofta käppar i hjulet när folk vill utveckla någonting på landsbygden och det är framför allt den nationella lagstiftningen och ägandeförhållanden som är mycket besvärliga. Jag tänker på fiskevårdsområden och väldigt mycket annat. Är det någon sådan fråga som kan komma in här idag och diskuteras idag eller skall den föras på annat håll.

Herr Thorsten Andersson: Herr Lovang tog upp internationella jämförelser. Urban Emanuelsson nämnde att det var mycket grönare programstöd i Sverige än i andra länder och Per Wramner sade något liknande. Kan ni säga mer om hur stöden ser ut i andra länder. Leif Berndtsson tog också upp det och jämförde med landsbygdstöden.

Herr Urban Emanuelsson: Nu är det tre år sedan jag gjorde en genomgång av alla EU-länderna och gjorde en jämförelse mellan de ur biologisk mångfald grönaste bitarna, och hela jordbruksstödet. I det läget så hade det land som hade störst arealen av riktigt värdefulla biologiska mångfaldsområden, Spanien, den lägsta andelen ersättningar till den här sortens marker. Spanien hade långt under 1 promille av de totala pengarna medan vi i Sverige då redan låg över 10% och mer har det blivit. Så på den skalan ligger det idag kanske från ett par promille upp till kanske 15%. Många länder ligger runt 3% och det är betydligt lägre än i Sverige. Det viktigaste landet Spanien låg åtminstone för några år sedan sämst till.

Herr Per Wramner: Länderna har en betydande frihet att själva avgöra hur mycket de vill

satsa på olika delar av programmet. Vi har avstått helt från vissa delar, satsat betydligt mindre än många länder på andra och i gengäld satsat mer på de gröna delarna.

Herr Thorsten Andersson: Du skall göra en halvtidsutvärdering. Du skall kolla upp hur målen har nåtts. Men finns det möjlighet också att ändra på stödformerna och införa nya stödformer?

Herr Per Wramner: Det beror lite på hur man tolkar direktiven. I princip är det vår uppgift att jämföra de mål som är uppsatta med de resultat som har nåtts under den här halva programperioden. Men det finns möjligheter att inom de givna ekonomiska ramarna föreslå vissa förändringar och i viss mån också att flytta medel från ett område till ett annat. Jag nämnde i mitt inledningsanförande nya områden där vi skulle titta på möjligheterna att införa stöd. Men det är ändå relativt marginella förändringar därför att väldigt mycket av pengarna är uppbundna. Att t.ex. flytta större belopp från Insatsområde I – ekologiskt utveckling till Insatsområde II – socioekonomiskt och socialt utveckling, som någon var inne på, ligger utanför utredningens ramar.

Herr Valfrid Paulsson: Det har varit en väldigt spännande redovisning och den har väckt många tankar och jag skulle nästan vilja hålla ett eget föredrag här. Hur mycket pengar är det frågan om egentligen? Vad är det som satsas idag jämfört med tidigare på det här området? Finns det någon som kan summera?

Herr Carl Olof Tamm: Vi har fått höra många kloka ord här men jag saknar kanske en sak som berör vad som egentligen är möjligt att uppnå. En hel del av den biologiska mångfald vi har är ett arv från det fattiga Sverige som existerade för 150–200 år sedan när landskapet var gnagt in på benen av betande djur och man tog vara på allting som knappast är möjligt att utnyttja i ett modernt jordbruk. Det var glädjande att höra talas om att man tror på extensiv betesdrift och det är naturligtvis en god hjälp. Men vi får aldrig tillbaka, och gudskelov för det, det tillstånd som rådde för 150 år sedan innan man kunde driva fram höga skördar med handelsgödsel och alla möjliga tekniska hjälpmedel och det är många både växter och djur som är bundna till att vegetationen hålls så svårt nedbetad. När jag var ung så var alla vassar kring sjöar betade ner så långt så att korna tyckte om att gå i vattnet och det gav plats för växter som blev mer lågvuxna. Det finns många sådana exempel man skulle kunna dra upp. Man har intresserat sig för väggkantsvegetationen som är en refug för en del av de växter som inte tål konkurrensen när vegetationen får sköta sig själv. Det är klart att vi inte kan ha en museal ängsskötsel och betesdrift. Beteshagarna har för övrigt ofta tidigare varit slåttermarker. I det gamla jordbruket så hade man oxhagar eller hästhagar för de dragdjur man behövde ha till hands och man hade kalvhagar om man behövde se till kalvarna. Men den stora mängden kreatur fick söka sin föda i skogen som den då påverkade i hög grad bl.a. genom att beta löv. Det där tillståndet får vi inte tillbaka och möjligen kan man i någon mån rädda en del genom extensiv betesdrift. Men det gäller väl att vi visserligen siktar mot stjärnorna men inser att vi kanske inte kommer att nå dit utan hamnar någonstans längre ner.

Herr Ulf Renborg: Med utgångspunkt från vad Leif Berndtsson sade så är det väl klart att det svenska systemet inte är lika brett som i många andra länder t.ex. Finland och Holland.

Dessutom har vi sett att i projektstöd finns det medel som inte ännu är särskilt mycket utnyttjade. Ett sätt att försöka stimulera ett något bredare landsbygdsprogram än det nuvarande vore att fundera på om inte projektmedlen kunde användas till ett projekt som innebär att man ger medel till landsbygdsutvecklare. Man betonar inte de enskilda tekniska eller biologiska projekten. Vad vi är intresserade av är att få tag i är en lots som stimulerar företagsidéer. Den person som varit engagerad i det skulle man kunna använda för företagsutveckling och kunna stötta genom den här typen av landsbygdsutveckling. Det finns en del sådana människor men det borde vara möjligt att ha fler. Det är en fråga om detta är möjligt eller ens intressant. Landsbygdsutvecklare arbetar inte bara med företagsutveckling utan också med utveckling av service av olika slag som är av betydelse även för jordbruksdelen; skola, vård, omsorg, handel osv. Den svenska miljödelen av det här programmet är strikt inriktad på naturen. Landsbygden och landskapet består också av bebyggelse. Man skulle kanske kunna tänka sig att en del av den här verksamheten inriktas på skötsel av bebyggelsen. Det gäller gammal bebyggelse där ni vet hur det ibland ser ut när man kommer till bygder som håller på att försvinna. Men det gäller också ny bebyggelse där åtgärderna idag går via kommunerna och deras byggnadsnämnder.

Herr Per Wramner: Om vi tar herr Ackefors' inlandsvatten först, så finns det betydande inslag i programmet som syftar till att skydda vatten mot framför allt gödande ämnen och också miljögifter. Det finns också stöd till att anlägga nya våtmarker och därmed nya vatten. Däremot ligger utnyttjandet av vattenområden för vattenbruk t.ex. kräftodling eller fiske något vid sidan om. Där finns särskilda stöd som Fiskeriverket och länsstyrelserna disponerar vid sidan av Miljö- och landsbygdsprogrammet. Men man skulle nog också kunna tänka sig att vissa projekt stöddes i

samband med anläggandet av en våtmark, t.ex. en kräftodling. Jag vill framhålla att jag upplever det som ett problem, framförallt ur allmän landsbygdssynpunkt, att de areella näringarna är så pass sektoriserade. Det är dålig samordning mellan fiskeområdet och jordbruksområdet och även med skogsområdet, så det blir en del sådana här problem. Men det är inte mycket vi kan göra åt det annat än att verka för en bred tolkning och det tror jag att man försöker göra ute på länsstyrelserna. Herr Tamm tog upp vad man kan och vill åstadkomma. Vi skall inte räkna med att få tillbaka 1800-talets hårt betade, många gånger t.o.m. överbetade landskap, det är inte heller önskvärt. Däremot tror jag att genom Miljö- och landsbygdsprogrammet, inte minst om man kan anlägga det landskapsperspektiv som herr Emanuelsson pekade på och som jag stöder till hundra procent, kan man åstadkomma en hel del. Jag tror att vi skall kunna dels bevara klenoderna i odlingslandskapet, dels kanske ha ett inslag av bete även i vardagslandskapet. Det börjar komma fram exempel där man har restaurerat stora sammanhängande beteslandskap. Ett område som jag själv har jobbat med under många år är Hornborgasjön. Genom restaureringen och genom de stora satsningar som har gjorts på att få tillbaka bete på strandängarna runt sjön har man t.ex. hållit nere vass och sedan har grågäsen ökat vilket också har bidragit till det. Men det är helt fantastiskt att se en eutrof näringsrik slättsjö med så lite bladvass och så vidsträckta öppna strandängar som Hornborgasjön. Det har inte funnits på hundra år. Så nog går det att göra en del. Sedan tog herr Renborg upp projektmedel till landsbygd och landsbygdsutvecklare, eller rättare sagt EU-lotsar. Jag tycker att idén är god. Det finns vissa möjligheter att inom ramen för större projekt få in sådana. EU-lotsar verkar redan på olika håll i landet. Vad gäller ny bebyggelse, tror jag inte att det går att göra något inom ramen för det nuvarande programmet. Herr Paulsson frågade om programmets omfatt-

ning. Insatsområde I – ekologiskt hållbar utveckling omfattar 21,4 miljarder kronor på sex år. Insatsområde II – Ekonomiskt och socialt hållbar utveckling omfattar ungefär 1,4 miljarder kronor på sex år. Det totalt sett väldigt mycket pengar och det är uppenbart vilket område som statsmakterna har prioriterat när man utvecklat det här programmet.

Herr Urban Emanuelsson: Jag vill först kommentera herr Tamms fråga. En fara som vi har sett när vi kommer ner på den detaljerade nivån för att bevara biologisk mångfald är en pågående eutrofiering som har en lång rad orsaker. Det är glädjande att på sina håll tas slätter upp på före detta slättermark som har varit betad och där man kan genom bortförandet av biomassa i viss mån vidmakthålla en magrare miljö. Men det är ett problem med vidmakthållandet som antagligen delvis är underskattat. Till herr Renborg vill jag säga att jag jobbar i ett projekt som heter Hagmarksmistra och där drabbas man väldigt tydligt av att vi kan göra alla möjliga åtgärder och forska på hur vi skall se till att sköta naturbetesmarker, men finns det inga bönder till hjälp och finns det inget jordbrukssamhälle då finns det inga förutsättningar. Så jag kan förstå att den här idén med lots är väldigt bra men jag är rädd för att släppa det konkreta sambandet med de mål vi har ställt upp t.ex. på miljösidan. Jag tror att en kombination av att hålla kvar en del av de här målen och lotsen tillsammans är bland de bästa lösningarna.

Herr Valfrid Paulsson: Jag ställde den där första frågan därför att det är ändå tolv år sedan jag sysslade med de här frågorna och då kan det vara bra att friska upp minnet så man inte gör bort sig alltför mycket när man ställer frågorna. Det har hänt väldigt mycket och det gläder mig. Jag tror att jag i den här församlingen kan få erinra lite grand om vad som var när debatten var ny. Jag har hemma i min bostad en tjock pärm med klipp från

någoting som jag har benämnt för "buskdebatten" när LRF:s dåvarande ordförande Oskarsson och jag högg buskar i Sörmland. Då var striden den att man på sina håll ville lösa miljöfrågorna med hjälp av jordbrukspriserna och jag fick mycket på huden därför att jag sade att jordbrukspriserna är en sak för sig. Men vi måste ha jordbrukarna och andra måste få direkt betalt för de insatser man gör för miljövård. Då är man tydligen inne på detta att man betalar för miljövården och håller prissidan åt sidan. Det är frestande att säga – vad var det jag sade. Men jag nöjer mig med att säga att jag är glad åt den utvecklingen. En annan sak om man nu tittar på vad som händer. Under de här 40 åren så vet jag inte hur många utredningar det har varit på området. Jag är glad åt uppläggningsen av den här utredningen för det är väl inte den sista. Men en stor insats vore om man lät alla duktiga människor som kan de här frågorna, under i vart fall relativt lång period, få ägna sig åt att genomföra och försöka nå målen så att vi inte har alla de duktiga sittande med nästa utredning när man har bytt jordbruksminister eller miljöminister. Det har varit väldigt många utredningar. Om jag tittar på målen för verksamheten så är de idag exakt de samma som de var för 40 år sedan. De första målen var "tio budord". Då talade vi lite fantasilöst om att skydda våtmarkerna. Nu säger man i stället "myllrande våtmarker". Man har friserat de "tio budorden" och gjort dem till femton och gjort dem lite mer populära i formuleringen. Det är väl bra men jag tror att det är ändå viktigare att försöka satsa ordentligt på att uppnå målen. Jag tyckte det lyste igenom någonstans att man inte klagade på bristen på pengar men man klagade på bristen på att ha handläggare som verkligen får ägna sig åt att se till att de här målen uppnås. Jag tror att det är en brist alltså.

Sedan ett par konkreta frågor. Öland är naturligtvis väldigt intressant. Men jag som är norrlänning tycker att man saknar en diskussion om vad som händer i övre delarna av

Norrland, en fjärdedel av Sverige. Vad händer i älvdalarna i nationalälvarna. Jag har sett vad som händer på sina ställen där man har tagit bort landskapsskylten på flera hundra meter som man gjorde när man diskuterade Vindelälven. Vad händer? Jo skogen kryper ner till byarna. Man planterar skog där det aldrig har funnits skog i historisk tid. Men det finns inget skydd där. Då är frågan om man inte skulle göra någoting. I min bygd där jag håller till där sätter man upp en grön stolpe och talar om att här har man markägaren gjort en bra insats. Då har man röjt skogen nere mot älven så att man ser vattenspegeln. Det är väldigt bra. Men från andra hållet väller skogen ner. Det tror jag att man behöver titta på och kanske göra extrainsatser.

Sedan till vad herr Renborg sade. Jag hade en dröm en gång i tiden att syssla med det som jag konkretiserade i uttrycket "decentralisera Skansen". Jag menar inte att man skall flytta ut någoting från Skansen men att man skall återupprätta en del av de landskap och byggnader som fanns och den idén var inte bara min utan den finns. De tankegångarna har funnits i Amerika och jag tror inte att det är så stora saker. Men jag tror att det vore rätt värdefullt att på sina ställen ute i bygderna ge exempel på hur det var en gång. Jag tror att det skulle betyda en hel del för turismen. Ett önskemål med frågan om man är beredd att satsa mer på det norrländska landskapet så att det inte bara försvinner och blir någoting annat. Det var en tid när jag sysslade med jordbruksfrågor som var väldigt spännande och intressant, när jordbruksregleringarna var så svåra och vi var bara fyra fem stycken på statliga sidan och dubbelt så många på jordbruks sidan som kunde reglerna. Vi hade en fettreglering som var så svår att när handläggaren avgick med pension så avskaffades regleringen därför att det var ingen som kunde lära sig den. När man nu ser vad som byggs upp på den här sidan i fråga om olika former av stöd då ser jag framför mig en situation där man kanske på sikt måste rensa

upp bland det här därför att det finns ingen som behärskar hela området.

Herr Åke Clason: Jag arbetar vid Hushållnings-sällskapens förbund sedan ett halvår tillbaka och jag vill kommentera lite grand kring den här frågan som ni hade uppe om lotsar för att kunna hjälpa till med stöden. Det finns redan idag den formen av stöd. Vi vid Hushållnings-sällskapens förbund har tio katalysatorer som finns placerade ute på hushållnings-sällskapen just med uppgiften att med stöd av LBU-programmet hjälpa lantbrukare att ansöka och arbeta med de här investeringsstöden. Det fördes fram här vid flera tillfällen att Sverige har inte gjort samma tolkning som man har gjort i andra europeiska länder. På vilket sätt kommer utredningen att ta del av andra länders arbete med miljöstödet? När det gäller tolkningen av investeringsstöd så är det i Sverige väldigt mycket kopplat till en lantbruksdrift. Jag tror att det skulle vara väldigt intressant att kunna se att fler människor på landsbygden och även företagare skulle kunna få ta del av det här stödet för att utveckla landsbygden.

Herr Ove Samuelsson: Det togs upp om i vad mån som sjöar och sådant kommer in i miljö-vården och i miljöhänsynen. Där kan jag berättat att vi utanför Södertälje har en sjö som heter Yngeln där vi har skogsbruksplaner som inkluderar hänsyn till vattenvård. Vi är nog de första i Sverige som har tagit upp det och det innebär att alla de 4 000 ha som ligger omkring sjön också tar hänsyn i sina skogsbruksplaner och i sin skogsvård hur man skall sköta sjön gentemot vatten som flyter in kväve-rikt och fosforrikt. Jag skulle gärna vilja komma in på det som dagens ämne omfattar. Det var fina introduktioner vi fick men de gav upphov till en del tankegångar trots allt och som vanligt är jag lite pessimist. Vilken atmosfär är det som svenska jordbruket lever i, inte bara de som är söder om Dalälven utan även de som är norr om Dalälven. Men kanske mest

påtagligt kommer det att hända en hel del söder om. Här sades att vi har en jordbruksminister som i alla sina kommentarer i första hand tar upp konsumenternas problem. Jag vill inte frånsäga mig att vi jordbrukare är beroende av konsumenterna, tvärtom. Men det får inte bli en stängd vägg mellan konsumenterna å ena sidan och jordbruket å andra sidan. Här sades dessutom att i Sverige är det 10% av jordbruksstöden som bönderna är beroende av, i Spanien 1%. Det innebär nämligen att svenska bönder jämfört med de spanska är i händerna på hela detta system som vi har diskuterat idag. Ändras det systemet på något sätt vilket många har antytt och vilket Mid Term Review kan åstadkomma, t.ex. köttproduktion, mjölk osv. Var hamnar bönderna då? Det är min stora fråga för att bönderna i sig själva skall försöka att begripa vad som sker över huvudet på dem. Visserligen tror jag att i Östergötland har de blivit informerade via herr Lovang, men många bönder vet inte ett dugg om vad vi har fått höra idag och förstår inte innebörden i det heller. Det var någon som sade att vi måste engagera oss för att föra ut de här idéerna på ett vettigt sätt. Men även om man nu för ut dem på ett vettigt sätt så måste man se till att bönderna får leva vidare och inte tas om hand av den frihandel som en gång för tio år sedan skulle introduceras här i Sverige. Det var EU som egentligen vände upp och ner på frihandelsplanerna. Men de har kommit tillbaka nu igen och i synnerhet kring allt tal om konsumenterna.

Herr Carl-Gustaf Åkerhielm: Med anledning av vad herr Ackefors tog upp om sjöar och vatten. Det satsas mycket EU-medel, mycket skattepengar på utveckling på landsbygden. En sak jag vill nämna är att just nu pågår slutskrivning om vad som skall bli resultatet av utredningen om det fria handelsskapsfisket. Här har man sedan 1986 tagit från glesbygdsmänniskor ute i skärgårdarna och vid de stora sjöarna möjligheter att utveckla verk-

samhet kring fisket. I och med att det fria handelsskapsfisket har kommit har möjligheterna att göra det begränsats kraftigt. Jag hoppas att det blir en sådan proposition att det här kan ändras så att en större del av det här kan återges till vattenägarna. Det skall naturligtvis för bönder vara möjligt att leverera olika tjänster och så även tjänster av den typ som vi har talat om här nämligen miljö-tjänster. Man köper natur, kultur och rekreationsmöjligheter. Jag skulle gärna vilja höra Urban Emanuelsson säga någonting om detta när det gäller tätortsnära landskap.

Herr Urban Emanuelsson: För att vara väldigt konkret och nu vet jag att jag går utöver vad Per Wramner har möjlighet att föreslå. Men det bör finnas visioner. Jag tror att man skulle kunna säga att så här många procent, låt säga 20%, skall kunna betalas ut till jordbrukare om det har byggts en plan tillsammans med kommunen för t.ex. tätortsnära områden. Det kan också vara speciellt rekreationsintressanta områden så att man får ett extra incitament kanske t.o.m. ovanpå de ordinarie ersättningsarna som man tänker sig. Där kan man få mer pengar om man bara gör en ganska noggrann plan som tar upp de kommunala önskemålen och det görs i samarbete med kommunerna för då skulle man på det sättet kunna rikta insatserna mot de tätortsnära områdena. För mig känns det som om detta är nödvändigt för den politiska trovärdigheten.

Lantbruksdirektör Olle Nilsson: Jag skulle vittna lite från mitt arbetsområde från en stenrik del av landet. Jag verkar själv i Kronobergs län. Där kan man verkligen se att miljöstöden har gjort nytta. Stengårdsgårdarna, betesmarkerna, syns på ett helt annat sätt än vad de har gjort tidigare. Vi har haft det här systemet i 9 år men jag tror att nu får man nog börja fundera över långsiktigheten. Vi har hört om hotbilderna av MPR Fischlers förslag. Vad händer om jag kopplar bort produktionen. Vad händer om animalieproduktionen

får drastiskt sänkt lönsamhet. Vi har redan i dagsläget stora bekymmer med avsaknad av både folk och få i ytterområdena. Det här kommer att bli drastiskt värre precis som Torbjörn Lovang var inne på så har vi redan i praktiken investeringsstopp för köttproduktion. Mot detta skall vi också ställa riksdagens miljömål som man har brutit ner på länen väldigt optimistiskt där man skall ha all mark kvar. Jag är rädd för att man rätt snart får revidera detta om den här bilden går i uppfyllelse. Beträffande prefektstöden har de efterlysts mycket. Verkligheten är väl sådan att det finns en hel del pengar. Bekymren är friska kreativa idéer. Vad som har gått ut i dagsläget är till nationella projekt. Det är de regionala projekten men även de är i huvudsak typ hushållningssällskap, LRF osv. De enskilda näringsutövarna har varit med väldigt lite. Här krävs nog resurser från alla goda krafter, även myndigheterna för det här är små stöd. De är väldigt jobbiga i relation till arealstöd och annat och vi har fått mycket pengar till Länsstyrelserna men inte en krona för att hantera den här verksamheten och det tror jag är någonting man skall ta med i den här utredningen.

Herr Thorsten Andersson: Olle Nilsson, du som lantbruksdirektör i Kronoberg. I vilken omfattning har du underkänt stödansökan därför att det har varit fel i blanketterna med kryss osv.?

Lantbruksdirektör Olle Nilsson: Det har nog hänt en och annan gång att man har gjort det. Vi har blivit bättre på det här nu. Man övertolkade reglerna inledningsvis. Men problematiken finns fortfarande kvar och man har väl alltmer byggt upp system inte minst om man går in på de här nya ansökningssystemen med Internet osv. där det är svårare att göra fel än förut. Men problematiken finns och det är folk som kan ha förlorat rätt mycket på ett enstaka kryss. Det här kan vi också koppla till resurser för även om det här upp-

täcks så är det omöjligt att ändra det efter vissa fastställda datum.

Ole Reiter: Vi talar rätt mycket i olika sammanhang om lantbrukets möjligheter att producera värden snarare än varor. När vi talar om landsbygdens värde ur rekreationssynpunkt och kulturell, social synpunkt så närmar vi oss en problematik som i vårt land faktiskt är väldigt mycket kommunernas sak att upprätta strategier för att hantera. Jag kan föreställa mig att en utvecklingsmöjlighet som jag, till skillnad från Urban Emanuelsson, kanske inte tror är så visionär egentligen är att det ligger väldigt nära till hands att tänka sig att en hel del av den projektverksamhet som man skulle kunna tänka sig att utveckla i det här landet och som hittills kanske inte har fått den användning som vi hoppats på, att den egentligen lider en brist av att inte hittills ha lyckat integreras i de här kommunala strategierna för landsbygden och landsbygdens utveckling. Så där skulle jag vilja undra om man inte skulle kunna fundera på en utveckling av det skälet eller i den riktningen och egentligen är det också en fråga om möjligheterna att inom ramen för LBU-programmet kunna tänka sig någon typ av nationella strategier. Jag är ute efter att veta i vilken utsträckning ger LBU-programmet möjligheter för nationella överväganden av det här slaget och i så fall varför har det inte utvecklats. Den andra frågan som jag vill ta upp för att belysa lite grand är artikel 33, möjligheterna och ambitionen, målsättningen att få en bredare förankring av LBU-åtgärder bland medborgare eller boende i landsbygden i vidare bemärkelse. Jag har förstått att den kanske inte heller har funnit någon större tillämpning hittills. Hur bedömer utredarna skälen till det och vad kan vi möjligen göra åt detta.

Herr Olle Pettersson: Min fråga har varit uppe här och den gällde Lovangs inledande fråga om var man sätter krysset. Visserligen fick vi någon kommentar från Växjö men jag tycker

ändå att frågan är intressant på ett lite mer allmänt plan därför att jag känner inte någon som har varit i kontakt med något bidragssystem eller anslagssystem som kommer från kommissionen utan att dessa märkliga anekdoter berättas om hur det skall sättas kryss och annat och hur lätt det kan bli fel och hur lätt det kan komma tillbaka. Då undrar man vad det är för slags generell mönster som finns i detta. Det är någonting mer än att man inte har lärt sig det från början och antingen är det så att handläggarna är rädda för chefen eller så är cheferna rädda för Jordbruksverket eller så är Jordbruksverket rädda för Jordbruksdepartementet eller så är Jordbruksdepartementet och Jordbruksverket utomordentligt rädda för kommissionen. Det finns de möjligheterna eller också är det ett allmänt dåligt självförtroende inom hela nationen kring de här frågorna och vad vi hörde från Växjö så lutar det åt den senare förklaringen. Jag är mycket nyfiken om det är någon som har en mer konkret fundering om vad det egentligen är som går snett här. Det som man länge trodde var anekdoter men sedan förstod är någonting mer, någon mekanism som vi behöver begripa innan vi går vidare i de här frågorna.

Lennart Rudqvist: Det har inte varit så mycket tal om skog här. Per Wranner sade att det var en mycket liten bit och det är det också. Det är runt 1 promille ungefär av hela programmet. Det som har varit hittills har varit kompetensutveckling. Runt 2004 kommer det in en bit ekologiskt skogsbruk med en halv miljon Euro per år. Vad jag ville fråga om är att det skulle vara intressant att man i utvärderingen här gör en jämförelse med andra länder. Vi hörde lite grand om Spanien nyss. Man gör en jämförelse och ser hur man har utnyttjat LBU för skogliga ändamål i andra länder så att man kan få en diskussion hur vi skall göra här hemma också. Vi har principen att det inte skall vara något stöd till primärproduktion. Det har varit till kompetensutveckling

framför allt och det kan jag säga att "grönare skog" som har varit det stora programmet och officiellt skulle pengarna till "grönare skog" ta slut i och med 2002 års utgång. Nu fick vi en förlängning till 2003 men i och med det skall det vara slut. Men programmet vill fortsätta i alla fall och vi tänker övergå i en mer tätortsnära satsning och det fick vi höra av Urban Emanuelsson att det är det som är viktigt att ta upp i framtiden. Jag vill hävda att det är viktigt att möjligheten består så att vi kan jobba med de sakerna. Målet är levande skogar och där är det skogsbruket som är en viktig punkt och det är en liten punkt i programmet och det börjar 2004. Men det är viktigt att man har med det i utvärderingen ändå. Det är svårt att utvärdera något som inte har kommit igång än. Men jag vill bara nämna det så att man inte glömmer bort att det finns en skoglig dimension i det hela. De projektstöd som har berört skogen förutom insatsområde ett skulle vara intressant om man i utvärderingen också får fram vad som har hänt på den punkten för det är svårt att utläsa annars.

Herr Carl Johan Lidén: Jag skulle vilja kommentera den här diskussionen om grönheten i programmet. Det har antytts här att det är en alldeles för stark satsning på den ekologiska delen av hållbarheten, den ekologiska dimensionen av hållbarheten på bekostnad av den ekonomiska och sociala delen. Herr Lovang var inne på den här att man har blandat miljö och regionalpolitiska motiv och effekter i stöden idag. Han nämnde då öppet odlingslandskap, kompensationsbidraget, ekologiska stödet och även vallstödet. Jag tror att han har alldeles rätt i det att det är naturligtvis de här stöden som är de stora stöden och de har en väldigt stor betydelse för den ekonomiska och sociala hållbarheten också och inte bara för den ekologiska. Det är väl mer en fråga hur man har valt att presentera programmet gentemot Bryssel och utåt och vilken dimension man har och vad man har

satt högst värde på när man har gjort programmet. Men om jag har rätt för mig så kommer utvärderingen att omfatta även de ekonomiska och sociala effekterna av de delprogram som finns inom insatsområde ett så vi kommer att få det belyst nu. Jag tror att det är en av de svåra frågorna framöver att värdera den ekonomiska sociala betydelsen av de ekologiska stöden, de stöd som har ekologisk hållbarhet som huvudmotiv.

Herr Torbjörn Lovang: Jag vill komma tillbaka till hanteringen av EU-stöden, som jag är kritisk till som ni hörde. Det här är väldigt svåra saker. Det är en otrolig massa fakta som en lantbrukare skall läsa in för att kunna göra SAM-ansökningarna på ett korrekt sätt. Det har blivit något lättare med åren och jag vill ge jordbruksverket en eloge för att man försöker rätta till tidigare brister. Men ändå är svårigheterna av den kalibern att en deltidslantbrukare och samtidigt professor i medicin, som konfronterades med EU-ansökan första gången utbrast: "Detta är inte möjligt i ett land som Sverige. Det kan inte vara sant att en enskild lantbrukare måste läsa in sig på allt det här materialet och klara av en ansökan. Jag skulle inte ha en chans att klara det här själv". Vi arbetar med väldigt många lantbrukare både egna och externa kunder. Vi har även EU-kunder på jordbruksverket och på olika institutioner, som är fritidslantbrukare. Dessa betraktar regelverket som mycket svårt. Jag tycker därför att det borde finnas en ödmjukare inställning från myndigheten i dialogen med lantbrukaren. Det skall inte behöva vara "väggen direkt" utan man bör kunna diskutera vad det är som har hänt och hur skall problemet kunna lösas. Vad är andemeningen i en ansökan? Vet myndigheten till hundra procent vad lantbrukaren menar, då skall lantbrukaren ges möjligheten att rätta till vissa formalia i sin ansökan. För att ytterligare belysa denna problematik, så har jordbruksverket ibland krav på återbetalning från lantbrukare, som av någon an-

ledning anses ha gjort något fel. Lantbrukaren kanske har klassat en hagmark felaktigt i ett tidigare skede. Han kanske hade anmält öppet odlingslandskap och slutade sedan med djurproduktionen, vilket ändrade behovet av vall, vilket i sin tur påverkar kompensationsbidraget. Då kan krav på återbetalning skickas. När en del av våra lantbrukare i höstas fick återbetalningskrav, så kollade vi dessa krav noggrant och hittade en hel del fel som myndigheten hade gjort. Tänk om vi eller lantbrukaren hade gjort samma fel? Vilka konsekvenser hade det inte fått! Myndigheten kan i det här avseendet göra fel. Man kan göra upprepade fel och ganska omfattande fel. Det kostar inte ett öre. Men gör lantbrukaren fel av motsvarande slag, så kan det kosta mycket stora belopp. Det här är inte juste! Detta måste åtgärdas!

Agronom Leif Berndtsson: Jag skall börja med det internationella perspektivet; ett konkret exempel: i Finland liksom i Sverige hade man möjligheter att söka Leader-program när de skulle sättas igång. Man fick då lokalt arbeta ihop en utvecklingsplan för sitt landsbygdsområde i nära samverkan mellan olika parter både jordbruk, lokala intressen, kommunala m.m. Det här är lite grand en kommentar till Ole Reiters fråga, dvs. att utarbeta strategier för landsbygdsutveckling men här på lokal nivå. I Sverige kom det in 38 ansökningar. Leader-programmet tillät 12 och så blev det. I Finland kom det in 58 ansökningar. Leader-programmet tillät 24 som fick bli Leader Plus och så sade de – ”hur finansierar vi nu resten?” Idag finns det 58 Leader-program i Finland, i Sverige har vi 12. De finansierade resterande Leader-grupper, de som inte kunde gå in inom Leaderprogrammet med hjälp av deras motsvarande LBU och Mål 2 och Mål 1. Det var ett mycket tydligt sätt att integrera jordbruk och landsbygds politik tycker jag. Hans Ackefors nämnde möjligheter med inlandsvatten. Det finns några sådana projekt beviljade inom Jordbruksverket för att utveckla fiskevatten och kräftvatten på några ställen. Jag tror att

det är Örebro och bl.a. Småland. Ett annat projekt som nu förbereds är en förstudie i Dalarna om en hållbar utveckling för en bygd och dess kulturmiljö med viss fokus på gamla byggnader. Genom ett brett engagemang i bygden får man en diskussion om just den här bebyggelsen, bygdens utveckling och jordbrukets roll. De här finns på några ställen och samtidigt så ser vi att projektstöden inte är fullt utnyttjade. Det faller återigen tillbaka på hur man går ut med information och handläggarresurser. De här katalysatorerna som Åke Clason nämnde som Hushållningssällskapens förbund har, är ett sätt att försöka att få mer resurser som direkt går på de företagare som har idéerna. Det tror jag är oerhört angeläget för resterande programperiod att resurser ökar till handläggning eller rådgivare. Det kan vara både och. Det kan vara separata personer och vi har en mängd landsbygdsutvecklare runt om i landet som har möjlighet att som komplement på det som de redan gör, också ta på sig det här uppdraget. Det finns rätt mycket oro omkring vad vi skall tro om den nya jordbrukspolitik och förändringar om hur det drabbar. Vad jag vill understryka är att det finns en positiv inriktning på landsbygdsutveckling när vi tittar på befolkningsstatistiken. Glesbygdsverkets statistik visar att det faktiskt i många bygder sker en positiv inflyttning och jag tror att det här skapar även förutsättningar som är positiva för lantbruket. De som flyttar in blir inte lantbrukare men de kommer att både efterfråga och värna om det som jordbruket producerar. Som en part i remisser och annat vill jag ändå säga en positiv kommentar till den möjlighet till dialog som Jordbruksverket och departementet har haft i det här programmet. Den nationella rådgivande kommittén har skapat en plattform där en mängd olika organisationer träffas och diskuterar de här frågorna. Det hade vi inte innan vad jag upplevde. Det går att utveckla det nätverket och framför allt ta till vara på det under själva mötena till att ännu mer bredda den här diskussionen.

Harald Svensson: Jag tänkte något kasta mig in i den här debatten om kryssen utan att ta varken kommissionen eller Jordbruksverket eller länsstyrelsen i försvar. Jag tycker att jag ser ett lite djupare problem i den här frågan om sättet att fylla i ansökningsblanketter än att det bara är frågan om att sätta ett kryss eller att inte sätta ett kryss. Från samhällets sida så har man den utgångspunkten att miljöersättningarna är en ersättning för kollektiva nyttigheter. Möjligen kan man kanske våga påstå att sett utifrån jordbrukarperspektivet eller i alla fall en hel del jordbrukares perspektiv så finns det i stället en förhoppning om att kunna få tillräckligt bra betalt för produkterna och därigenom kunna driva sitt företag vidare och här är en olikhet å ena sidan samhällets utgångspunkt och andra sidan många jordbrukares utgångspunkt. På Jordbruksverket har vi gjort fortlöpande undersökningar om hur stora ansträngningar som jordbrukarna behöver för att sköta sin administration vad gäller EU-ansökningar och om jag minns rätt har de undersökningar som vi har gjort tidigare tytt på att man satsar ungefär en halv dags arbete på att fylla i ansökan och en halv dags arbete på att läsa in sig på material alltså en arbetsdag om året. Sedan har vi sett ur ett annat perspektiv på de här frågorna mer ur djupintervjusammanhang och de har väl egentligen bekräftat den här bilden att rent i tid så är det inte så mycket man satsar på det här jobbet. Men däremot tycker man att det är ett arbete som inte är speciellt roligt. Jag tror att den slutsats man kan dra av det här är att det kan vara en bristande värdegemenskap å ena sidan samhällets utgångspunkt och å andra sidan jordbrukarens utgångspunkt. För att komma till rätta med de här problemen skall vi givetvis arbeta med ett fortsatt förenklingsarbete för att underlätta för jordbrukaren att sköta sin administration. Men jag tror också att det återstår ett stort förklaringsarbete mellan å ena sidan samhället och å andra sidan jordbruket för att uppnå den här bättre värdegemenskapen.

Herr Thorsten Andersson: Jag skulle själv vilja fånga upp en sak som Per Wramner lite mer i förbigående nämnde nämligen på vilket sätt man skulle vilja ställa hårdare krav på lantbrukaren när det gäller polluters pay principal alltså närsaltsläckage och sådant. Det vore intressant om du ville utveckla detta lite mer i ditt slutinlägg. Det finns program som tar upp de här sakerna som jag tycker är väldigt bra – det här greppa näringen-projektet som bara finns i vissa län gör att man blir väldigt medveten om närsaltsutfällningar och sådant. Det finns också andra saker. Det fanns ett REKO-program tidigare som försvann som också var bra för den här synpunkten. Kan något sådant komma i stället?

Rolf Carlsson: Jag är jordbrukförvaltare i Stockholms stad. Det här med tätortsnära lantbruk är det som jag håller på med. Jag har 150 arrendekontrakt ungefär. Mina arrendatorer får stöd för både det ena och det andra. Jag arbetar helt utan stöd och utan jordbruksprogram så jag undrar om en jordägare har möjlighet att få stöd för lantbruksutveckling? Som läget nu är så får man en viss andel av arrendeinkomsterna till att använda för att lägga om tak och sedan är pengarna slut.

Herr Per Wramner: Först vill jag säga att utredningens sekreterare och flera av experterna och jag själv har lyssnat med mycket stort intresse. Det har varit intressant och givande. Vi har försökt att notera allt som har sagts och det kommer att beaktas i det fortsatta utredningsarbetet. Rent allmänt vill vi ha en öppen utredning, en dialog med alla som har synpunkter. Problemet är att nå ut till alla dem så kan jag sprida budskapet här att vi tar gärna emot synpunkter från er och alla andra framöver så vore det väldigt bra. Sedan några av de mer specifika frågorna. Herr Lovang saknade kryss. Det måste jag givetvis ta upp för det är något som flera av dem vi har varit i kontakt med nämnt som ett stort problem. Samtidigt måste jag säga att de kontakter vi

har haft med Jordbruksverket och länsstyrelserna har gjort mig övertygad om att det i allmänhet finns både en ödmjukhet och en lyhördhet från myndighetspersonernas sida vilket efterlystes. Men samtidigt finns det regelverk som kommer från Bryssel och det är klart att det blir problem och problem skall vi försöka slå ner på i den här utredningen och under den löpande programperioden försöka föreslå åtgärder. Så det är absolut någonting som kommer att tas upp. Självklart delar jag de upprörda känslorna som över lag finns här i salen när det gäller de ekonomiska konsekvenserna av att man har missat ett kryss och det samtidigt klart framgår vad det är man vill. Herr Clason tog upp andra länder och då vill jag understryka att egentligen är det inte olika tolkningar av programmet i olika länder utan vad det är frågan om är att i den varning som ligger till grund för de tillämpningsföreskrifter som finns kan man välja att lägga tyngdpunkten på olika delar. Man kan t.o.m. avstå från vissa saker helt och hållet. T.ex. har vi avstått från stöd till jordbrukare som pensionerar sig så det är inte frågan om tolkning utan det är en fråga om prioritering vad man vill satsa på och i vart fall är det naturligtvis en medveten politisk prioritering. Samtidigt vill jag väldigt starkt instämma i det som herr Lidén sade. Det är väldigt viktigt att det som ligger under insatsområde ett, ekologisk uthållig utveckling också i hög grad stöttar det andra nämligen det socio-ekonomiska. Det skall vi vara väl medvetna om och att som framgick av diskussionen var det vissa delar av det som ligger under ettan som i praktiken framför allt är av regionalpolitisk karaktär. Det är viktigt och det är självklart någonting som vi skall titta på det socio-ekonomiska utfallet här. Ole Reiter tog upp lite grand om den där strategin för landsbygdsutveckling som jag efterlyste och lite grand om våra möjligheter att göra större avsteg från det fastlagda programmet under den löpande programperioden. De medel som

jag har försökt utveckla tidigare är begränsade. Vissa små justeringar kan vi göra. Men några större förändringar ryms inte inom utredningens direktiv. Vi skall självklart titta på artikel 33, enligt direktivet behöver vi inte göra det, men som jag sade inledningsvis så tycker jag att det är viktigt. Lennart Rudkvist tog upp skogen. Jag erkänner att jag berörde det väldigt lite inledningsvis. Men det var just att det är så pass lite som har skett hittills och frågan var bl.a. hur det är i andra länder. Jag kan väl rent allmänt säga att vi försöker ta till oss vad som sker i andra länder genom direktkontakter, besök från vår sida eller besök från andra länders sida bl.a. länder som avviker en hel del t.ex. Holland och Finland. Vi får också information om andra länder från Bryssel så det skall vi försöka beakta. Jag har ingen detaljkunskap om satsning på skogliga åtgärder i andra länder men vad jag vet är att på många håll är beskogning av åkermark ett viktigt stödområde inom det här programmet. Herr preses tog slutligen upp PPP. Den typen av åtgärder som ligger inom Greppa näringen är väl ett väldigt bra exempel på hur man kan utnyttja sådana här medel och det har nu utökats geografiskt vilket är väldigt positivt och det kanske finns anledning att utöka det ytterligare och det är något som vi kanske skall titta på. Det var egentligen inte så mycket det utan jag har ett antal frågor som vi har stött på under den inledande delen av utredningen där vi mest har lyssnat. På flera håll har nämnts detta – vilka krav tänker ni ställa på oss bönder eller vilka krav är det rimligt att vi ställer på lantbrukarna beroende på vem man representerar. Som jag sade är det en principiellt politisk, svår men väldigt viktig fråga men det är ingenting där vi kan ge något som helst svar utan jag vill bara i en rapport kanske peka på att det är något som vi har stött på, men som bör utredas ytterligare. Vi har inte underlag och det ligger inte i vårt mandat att komma med några som helst överväganden eller förslag här.

Herr Torbjörn Lovang: Ett kort svar till Rolf Karlsson som ställde frågan om det är några stöd som utgår till fastighetsägare. När det gäller arealstöden och miljöstöden är det så att den som får ersättningen är den som lämnat in SAM-blanketten, alltså brukaren. Vill man ha en annan överenskommelse så får man göra någon form av skötselavtal, där fastighetsägaren ikläder sig en annan uppgift och står för ifyllande av SAM-blanketten. Överenskommelsen får sedan regleras i ett kommande skede.

Herr Urban Emanuelsson: Jag skulle vilja avsluta med någonting som bl.a. herr Samuelsson tog upp här dvs. risken att – ja nu har vi de här miljöstöden, miljöersättningarna. Förlorar vi dem inte då och är det inte riskabelt att bygga på dem. Jag skulle vilja säga att det är precis tvärtom att produktionsstöden som hela tiden har varit de stora stöden till jordbruket både i Sverige och i EU är de som är ifrågasatta i den politiska debatten. Det är de här ersättningarna som är de minst ifrågasatta och som är minst riskfyllda att förlora politiskt så vi ligger mycket bättre till än de spanska bönderna att bli av med stödet från samhället.

Leif Berndtsson: Bara en kommentar om det där med tolkning. Kan LBU-stöd beviljas till en investering hos en företagare som inte är lantbrukare? I Sverige är det i princip nej rakt av. I Holland är det ja nästan rakt av. Här finns det en frihet att på nationell nivå sätta de reglerna och det här är intressant att titta lite djupare på. Artikel 33 var väl undantaget men det gällde bara insatsområde 1 så det som finns inom insatsområde 2, den största delen av artikel 33, hoppas jag ingår i utvärderingen.

Herr Thorsten Andersson: Det är en kritisk fråga som inte har belysts i debatten, men

som kan ligga kvar för fortsatt övervägande och det är tillgången till betesdjur för att ta till vara inte minst de ohävdade betesmarkerna som kanske rymmer betydande miljövärden och tillgången på betesdjur blir mindre och mindre för varje år som går. Det tror jag är en viktig fråga att titta på. Så har jag väldigt lätt att instämma med de av er som har efterlyst eller antytt behovet av en särskild landsbygdspolitik. Jag tycker allt vad vi har diskuterat idag pekar på det behovet. Det har man försökt att komma ifrån från regeringen och stadsmakterna genom att tala om en regionalpolitik. Men det finns så många speciella frågor som gäller landsbygden som också har kommit fram här i eftermiddag.

Sedan behovet av förenklingsåtgärder som alla har bejakat och det tror jag är viktigt också för att få den acceptens för miljöstöden som är nödvändig för att vi skall rätt utnyttja dem, acceptens hos lantbrukarna själva och acceptens i vår omvärld. Det har också sagts att det har blivit förenklat. Det har funnits ambition hos myndigheterna att förenkla och jag tror att det som nämndes av någon att när vi nu sitter och fyller i blanketterna på Internet så är det mycket enklare än vad det var tidigare. Det kanske ändå är trots allt en liten del som har den möjligheten.

Sedan till slut – det här pekar framåt mot ett annat arrangemang som akademien har nämligen den 4 mars då vi har en heldag med Mid Term Review där vi kommer tillbaka till de sakerna som sannolikt har större acceptens i de stödformerna än i de vanliga produktionsstöden. Vi vet inte hur Mid Term Review slutar men färdriktningen är väldigt klar. Den går mot den här formen av stöd som vi har diskuterat här idag. Vi kan tycka vad vi vill om den men färdriktningen är väldigt klar. Jag vill med detta tacka inledarna och ni gav ett mycket bra underlag för debatten efteråt. Tack!

Förteckning över tidigare utgivna nummer

År 2003; Årgång 142

- Nr 1 Det sydsvenska landskapet, framtidsvisioner och framtidsåtgärder SAMT Idéer för framtidens skogslandskap
- Nr 2 Viltets positiva värden
- Nr 3 Inför toppmötet i Johannesburg
- Nr 4 Kapital för landsbygdsföretagare
- Nr 5 Kompetensförsörjningen i svenskt jordbruk
- Nr 6 Fiskets miljöeffekter – kan vi nå miljömålen?
- Nr 7 Verksamhetsberättelse 2002
- Nr 8 De glea strukturerna i den globala ekonomin – kunskapsläge och forskningsbehov
- Nr 9 Tro och vetande om husdjurens välfärd (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 10 Svenska satsningar på ökad träanvändning (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 11 Kapital för landsbygdsföretagare (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 12 Feminisering av Moder natur? Östrogener i naturen och i livsmedel
- Nr 13 Crop and Forest Biotechnology for the Future
- Nr 14 Landskap och vindkraft – i medvind eller motvind (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 15 Lantbrukskooperationen – Hållbar företagsidé eller historisk parentes
- Nr 16 Utvecklingen i Polen
- Nr 17 Mid Term Review Vad händer i Sverige när EU ändrar jordbrukspolitik?
- Nr 18 Soil and surface water acidification in theory and practice
- Nr 19 Skogsindustrins råvaruförsörjningskedja – pågående utveckling och utblickar mot andra branscher
- Nr 20 CAP och folkhälsan
- Nr 21 Vilda djur i stadsmiljö – Tillgång eller problem? –
- Nr 22 Översvämningar och deras orsaker
- Nr 23 Sötvattenfisk – Framtidens resurs (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 24 Mat med mervärden – Goda affärer (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 25 Hur planeras boendet på landsbygden? OCH Trädgården som rekreation och terapi (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 26 Det nya uppdraget – högre utbildning för landsbygd och landskap (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 27 Hör göken han gal – Hur kan ekologiskt lantbruk och samhället gynna den biologiska mångfalden? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 28 Den svenska modellen för husdjursavel och dataregistrering samt datautnyttjande inom husdjurs- och växtodlingsområdet (Enbart publicerad på www.ksla.se)

År 2004; Årgång 143

- Nr 1 Ecosystem services in European agriculture – theory and practice
- Nr 2 Vad gör vi när vi inte vet? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 3 Ekologiskt Forum mönstrar köttet och marknaden (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 4 Jordbruk – ekologi – samhälle (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 5 LBU-programmet, skogen och landsbygden – till vilken nytta? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 6 Framtida forskning inom den gröna sektorn (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 7 Ekologisk produktion med miljönytta (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 8 Har jord- och skogsbruk en roll i framtidens kultur? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 9 Aktuella trämekaniska alternativ (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 10 Mat för livet eller dödlig diet? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 11 Verksamhetsberättelse 2003
- Nr 12 Kvävehushållning och kväveförluster – förbättringsmöjligheter i praktiskt jordbruk
- Nr 13 Sigvard Andersson – En nyskapande forskar- och lärargärning i markfysik
- Nr 14 Vem köper biologisk mångfald? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 15 Svenskt jordbruk i EU-25 – Östutvidgningens betydelse för jordbruks- och livsmedelsnäringen i Sverige (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 16 Vad är tvivelaktigt med vattenorganisationens direktiv? What's fishy about the Water Framework Directive? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 17 Behövs en tredje aktionsplan för ekologisk produktion? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 18 Climate change and forestry in Sweden – a literature review
- Nr 19 Skall vi ha någon livsmedelsproduktion i Sverige i framtiden?
- Nr 20 Ekologiska ägg, tack! Vilket eko ger eko i hönsgården? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 21 Översyn av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 (Enbart publicerad på www.ksla.se)

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift (KSLAT) har, under olika namn, utkommit sedan 1813, då akademien grundades. Från och med 1994 utges KSLAT som en numrerad serie av skrifter (15–20 häften/år) med egna titlar. Innehållet består huvudsakligen av dokumentering från akademiens sammankomster och seminarier – även debattnummer förekommer – och speglar akademiens verksamhetsområde; de areella näringarna och till dessa knutna verksamheter.

Prenumerationspris 350 kr/år.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
Drottninggatan 95 B, Box 6806, 113 86 Stockholm
Tel 08-54 54 77 00, Fax 08-54 54 77 10, Postgiro 18 32 80 - 7